

УДК 101.1 316(045)

Левченко А. В.,
кандидат філософських наук, доцент,
кафедра філософії та політології,
Хмельницький національний університет
(Україна, Хмельницький), levchenko84@inbox.ua

СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ У ЧАСОВИХ ПЛАСТАХ ІСТОРІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Фундаментальні принципи людського буття неминуче отримують конкретизацію в історії, а історична ретроспекція та історична реконструкція постають як необхідні й цілком виправдані способи соціально-філософського дослідження. Вивчення соціальної організації передбачає поєднання теоретичного та історичного підходів у пізнанні, суто філософського аналізу із специфічними прийомами історичного дослідження. Це дає можливість конкретизувати висновки щодо реалізації фундаментальних принципів організації в певну історичну епоху, відповідно до тієї чи іншої історичної ситуації. Дослідження сутнісних рис і функціональних можливостей організації як соціального феномена водночас є відображенням історії її виникнення та розвитку, набуття специфічних, відповідних історичному часові рис, реконструкції конкретних історичних обставин, подій, фактів, цінностей, особливостей національного життя тощо. Потреба у філософській рефлексії історії є надзвичайно актуальною для людини, яка намагається усвідомити своє місце в світі, визначити перспективи реалізації себе в комплексі тих зв'язків і взаємозалежностей, що характеризують реальність.

Ключові слова: соціальна організація, соціум, історія.

Осмислення складних проблем, що стосуються природи і способів функціонування соціальної організації неминуче передбачають звернення до історії й врахування історико-культурного контексту розвитку суспільних процесів. В історії досвід соціального та культурного буття людини проявляється як множинність мікро – і макросоціальних феноменів, пов'язаних різноманітними соціальними та особистісними зв'язками. Історія постає як динамічний, конфліктний, суперечливий процес, в якому діють спільноти, організації, групи, окремі особистості. Тому вивчення соціальної організації як складової соціуму і частини процесів, що відбуваються в суспільстві, не повинно ґрунтуватися лише на філософському чи соціологічному теоретичному аналізі, але й враховувати історико-культурні, «людські» виміри її функціонування.

Метою даної статті є дослідження соціальної детермінації історичного процесу, про вплив різних соціальних механізмів на різні процеси, що відбувалися в історії.

Простір історичного та культурного існування людської спільноти значною мірою обумовлює її специфіку, особливості її діяльності в тих чи інших умовах, способи дії механізмів впливу соціуму на людську свідомість і практику між людських взаємин. З'ясування питань про людський зміст історії, суб'єктивність історичного буття займалися як філософи, так і видатні історики сучасності – Г. Г. Гадамер, М. Шелер, Р. Арон, М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, Р. Козеллек та ін.

Історія – це фундаментальний спосіб людського існування, її притаманні об'єктивні закономірності функціонування і розвитку людської спільноти. Історія – це не тільки минула соціальна дійсність, не тільки наука про минуле, але й та область людського пізнання, яка встановлює, класифікує та інтерпретує свідчення про те, що відбувалося колись. Філософські інтерпретації цього терміну даються Гердером, Гегелем, Вебером, Ясперсом, Ароном та ін. Поняття історії ними пов'язується з ключовими категоріями соціальної філософії, які

розкривають сутність і специфіку суспільного життя, реальні форми його протікання. Тому досить часто поняття «історія» використовується як синонім поняття «соціум», соціальної реальності взагалі. Також на соціально-філософському та соціологічному рівнях аналізу історія часто означає розвиток суспільства, суспільний процес, характеризує саморух суспільства [7, с. 125].

Одним із найголовніших завдань сучасної філософії є не стільки пізнання загальних закономірностей історії чи побудова деяких обов'язкових схем історичного розвитку, а осмислення людського змісту історії і виявів людської активності в історичному процесі. Людина утверджує себе в історії, творить різні форми соціальності й таким чином реалізує себе. Поширений в марксистській науці принцип історизму, що вимагає розгляду об'єкта в конкретно-історичних умовах і зв'язках при збереженні ним незмінної сутності, змінюється зараз принципом історичності, згідно з яким історія є способом існування всього суцього, і, передусім, людини.

В контексті філософського аналізу історія постає як складний, багатомірний, багатофакторний процес і не зводиться лише до емпіричної, хронологічної послідовності явищ, подій, фактів. Під історією не слід розуміти набір абстрактних характеристик історичного процесу, яким, як правило, оперує теоретичне знання про світ і людину. Філософська позиція по відношенню до історії дозволяє також бачити в ній не розрізнені у часі та просторі способи життя, не окремих емпіричних індивідів, а людину, що утверджує себе в різних формах соціальності й творить своєю діяльністю ці форми. Під таким кутом зору людина виступає як актуальна сутність, як носій «роду», тієї реально існуючої спільноти всіх людей, яка і робить її суб'єктом історії. Природа людської суб'єктивності вирішальним чином впливає на динаміку і внутрішню структуру історичного розвитку. Людина концентрує в собі все багатство історичного буття, вона є центром історії. Подібний погляд на історію і «міру» людського в історії дає можливість досягнути різні вияви людського буття, їх конкретизацію на конкретних етапах історичного розвитку.

Історію також неможливо уявити як єдиний для всього людства лінійний чи циклічний процес зміни епох, стадій, формацій, цивілізацій. На цьому постійно наголошують представники французької школи «історичної антропології», які згрупувались навколо журналу «Аннали» – Люсьєн Февр [10], Марк Блок [3], Фернан Бродель [4] та ін. За словами М. Блока, «людський час» завжди буде «чинити опір суворій одноманітності» [3, с. 15]. На думку Ф. Броделя, минуле присутнє в теперішньому у вигляді історичних систем, блоків, що мають різну тривалість. Тому будь – яка «сучасність» включає в себе «різні рухи, різні ритми»: «сьогодні» почалось одночасно «вчора», «позавчора» і «деколи». Оскільки абсолютизація «короткочасної історичної перспективи» приводить до простої «каталогізації» подій, набагато більшу роль Бродель відводить «довготривалим структурам» – економіці, соціальним інститутам, деяким духовним утворенням, що функціонують протягом довго часу. Саме «довготривалі структури», на думку Броделя, є

«опорою і перешкодою історичного руху» [4]. Виділення таких «довготривалих структур» дозволяє представити соціокультурну реальність як сукупність різних структур, кожна з яких хоча і має тільки її притаманний час існування, але й разом з іншими утворює складну і суперечливу єдність.

Оскільки охопити історію у всій її різноманітності неможливо (як і запропонувати універсальну її періодизацію), М. Блок вважав, що дослідник повинен «мислити проблемами», а не періодами. Не дотримуючись жорстких детерміністських залежностей, представники «історичної антропології» акцентують увагу на вивченні людських «ментальностей» – «духовно-практичних феноменів», органічно вплетених у процес людської життєдіяльності. У такому ракурсі історія – це, передусім, пізнання людини і її життєдіяльності в історії. А пізнання суспільства – це пізнання життєвих ціннісних орієнтацій, форм мислення, змісту свідомості людини, що утверджує і реалізує себе в різних формах соціальності.

Людина у всіх своїх різноманітних виявах – це «цілісна істота», а історія – це «наука про людей в часі», «діалог сучасності з минулим», «великий і різноманітний досвід людства, зустріч в століттях», – пише М. Блок [3, с. 25]. Перед гуманітарною наукою стоїть завдання реконструкції соціального і духовного світу людей тієї чи іншої епохи, спираючись не тільки на вивчення соціально-економічних факторів, які обумовлюють спосіб життя людей, але і на дослідження колективних психічних станів, які є такою ж складовою історії, як і раціонально мотивовані дії.

Вирішальним фактором філософського аналізу історії виступає визнання специфічної природи людської суб'єктивності, здатності людини творити різні соціальні форми, які є виразом її активності й соціально-конструктивної діяльності. Прагнучи утвердити себе в різних формах діяльності, продемонструвати свої неповторні риси й можливості, усвідомити своє місце в історичному процесі, людина реалізує власне людську суть історії [10, с. 43]. Від особистості й тих форм співжиття, які вона продукує, залежить великою мірою спрямованість культурно-історичного розвитку. У своєму реальному русі історія наповнена особистісним змістом, у ній завжди виражається певна міра свободи. Звісно, це не означає що в реальному історичному процесі немає об'єктивних законів. Проте людська історія не може бути редукована до них, до деяких універсальних схем побудови, розвитку і функціонування суспільства. Історія як реальний процес суспільного життя охоплює собою всі його вияви, весь широкий спектр існування. Вона включає в себе і загальне, закономірне у становленні та розвитку суспільства, і унікальні події з неповторним соціокультурним обличчям.

Зміст людського буття характеризується здатністю людей до взаємодії, спілкування, взаєморозуміння. Через діяльність і комунікацію людина стає причетною до певної спільноти, усвідомлює свою відповідальність за свої дії та вчинки перед іншими людьми. Філософію цікавить особистісне «наповнення» історії, а не «історична необхідність» чи загальні схеми культурно-історичного процесу. З цього погляду нагальними проблемами філософії є дослідження соціального та духовного досвіду

життя людей минулого, виявів їх активності, характеру їх діяльності та спілкування, способів соціальної інтеграції. У певному розумінні історія живе в людських індивідах, реалізується в їхній діяльності, свідомості, характері комунікаційних процесів у суспільстві.

Необхідним для соціальної науки загалом, є вивчення часових пластів чи часових структур історії. «Тривалість у часі, сталість, зміна протягом довших періодів часу» є невід'ємною рисою будь-яких історичних феноменів. На думку Р. Козеллека, історія завжди має справу з різновидами часу, які пов'язані на емпіричному рівні з просторовими параметрами, а отже може уявлятися як поєднання різних часових пластів. Крізь призму теорії часу все те, що відбувалося в минулому, можна звести до тертя, напруги і ліній розламів, що дримають в різних часових пластах і можуть ними ж пробуджуватися до життя [6, с. 22]. Розвиваючи концепцію «часів історії» Ф. Броделя, німецький історик виділяє «довго – , середньо – та короткотривалі» часові відрізки, в межах яких відбуваються події і формуються здатні до повторення структури. Ці структури змінюються з різною швидкістю залежно від тих часових пластів, у межах яких вони функціонують, діють конкретні люди, відбуваються різні події. На думку Р. Козеллека, історія не вичерпується лише неповторними й одноразовими подіями – вона також базується і на таких структурах, що здатні до повторення, яким властиво з часом також змінюватися і які самі тим самим набувають одноразовості: «зміни можуть втілюватися не лише у формі несподіваних разових подій, а й у формі більш довготривалих структур, котрі попри свою удавану статичність уможливають зміни і самі можуть видозмінюватися» [6, с. 28]. Тому лінійні й циклічні часові пласти охоплюють індивідуальні та колективні досвіди. Ще один часовий пласт – трансцендентальний – виходить за межі часового існування поколінь, оскільки охоплює набутки досвіду, властивого різночасовому існуванню поколінь і є базовим для суспільства: релігійні або метафізичні істини, що формулюються та існують протягом тисячоліть, завжди можуть бути активовані пам'яттю, навіть попри ту обставину, що не всі люди поділяють їх.

Таким чином, елементами всіх форм життєдіяльності людини є здатні до повторення структури, що складаються з пластів, котрі залягають один над одним і зазнають різношвидкісних змін. Звісно, соціальна історія набуває свого наукового значення не лише на рівні аналізу часових структур. Однак часові структури (тривалі або сталі) можуть бути дієвим засобом для виявлення і аналізу змісту людського буття в певні періоди розвитку людської спільноти.

Теорія часу Р. Козеллека безпосередньо пов'язана з герменевтикою. Герменевтика та історична наука мають, власне, єдине проблемне поле – «розгляд передумов можливих історій, себто осмислення апорій, пов'язаних з минулим людини у її зануреності в простір часу» [6, с. 34]. Історія, звісно, послуговується методами герменевтики, оскільки людське буття є історичним буттям і завжди спрямоване на розуміння світу. Однак метою пізнання є не лише дослідження смислу, що закладений у джерелах, але й позамовного контексту як поля дії різних значень і смислів [5].

Умовою пізнання людини та людської спільноти є інтегральне дослідження, що орієнтовано на реконструкцію культурно-історичного процесу загалом. Результатом такої пізнавальної процедури є відтворення змісту свідомості, менталітету відповідної історичної доби, духовного світу людей, загальної картини культурно-історичного процесу в найбільш цікавих, суттєвих його моментах. Механізми реконструкції зводяться до спеціальної роботи опису різноманітних форм людського досвіду. Спираючись на цей досвід, соціальна наука вибудовує свої теорії і концепції. Тому реконструкції служать матеріалом для побудови різного роду теоретичних конструктів. Водночас це є спосіб проникнення в зміст соціокультурної реальності, шлях до розуміння людини та змісту її діяльності, методом відтворення структур соціального буття.

Людське буття характеризується здатністю людей до взаємодії, спілкування, взаєморозуміння. Через діяльність і комунікацію людина стає причетною до життя певної спільноти, усвідомлює свою відповідальність за свої дії та вчинки перед іншими людьми. Функціонування людської спільноти завжди залежить від міри активності особистості. Тому філософію цікавить особистісне «наповнення» історії, а не «історична необхідність» чи загальні схеми культурно-історичного процесу. З цього погляду нагальними проблемами філософії є дослідження соціального та духовного досвіду життя людей минулого, виявів їх активності, характеру їх діяльності та спілкування, способів соціальної інтеграції. Суто соціологізаторські, марксистські уявлення про історію і суспільство відходять у минуле [1].

Знання лише законів суспільного буття не дає повного пояснення змісту історичних процесів, розуміння обставин й мотивів, що впливають на людські дії та вчинки. Недостатньо лише акцентувати увагу на повторюваності в історії, і не звертати увагу при цьому на множинність і неповторність історичних подій, унікальність індивідуального життя, своєрідність соціальних зав'язків, що виникають за певних історичних обставин. Притаманна філософській чи соціологічній науці універсалізація в здійсненні аналізу змісту різних процесів, що відбуваються в суспільстві, інституціонального способу життя, мусить доповнюватися конкретно-історичними дослідженнями, врахуванням специфіки історичного часу та історичного простору, усвідомленням міри впливу на характер культурно-історичних процесів особистості.

Таким чином, крізь призму розвитку історії та культури пізнається людина і світ людського буття. Ні сама людина, ні її мислення, ні організації, до яких вона належить, ні суспільні інститути, які впливають на характер її життєдіяльності, не можуть бути зрозумілими поза зв'язком з обставинами місця і часу їх функціонування, історією їх виникнення та розвитку [9, с. 76].

Слід відзначити також, що суто історичне дослідження не компенсує потребу в філософській рефлексії. Історична методологія мусить обов'язково доповнюватися строгим теоретичним аналізом сутності того чи іншого феномена, виявленням закономірностей його розвитку, зв'язком з явищами його природи тощо. Однак реалізуючи особливості історичного підходу до

дослідження соціальних явищ і процесів, ми отримуємо можливість пізнання реальності у всій її повноті й неповторності. Поєднуючи теоретичний та історичний підходи, використовуючи можливості уявлення, фантазії, художнього чи літературного висловлення, дослідник не стільки підлаштовується під звичні схеми аналізу, а бере участь у конструюванні соціокультурної реальності. У цьому зв'язку слід згадати про досвід естетичного конструювання О. Шпенглера [12], Й. Хейзінги [11], М. Бахтіна [2] та ін.

Таким чином, сучасна філософська наука мусить обов'язково враховувати детермінацію дійсності різними соціокультурними факторами, особливостями психічної діяльності людини, її особистісними установками, потребами, інтересами, мотивами. Сучасні дослідники наголошують, що діяльність розуму не обмежується теоретико-пізнавальними, логіко-дискурсивними моментами, вона включає в себе дорефлексивні, довербальні рівні свідомості, тобто несвідоме, що виступає важливою складовою творчої сили духу [5, с. 450].

З цього погляду історія мислиться не лише як дія деяких об'єктивних соціологічних законів, вона постає як спосіб існування всіх феноменів світу, культурних, політичних і соціальних процесів, які проявляються в конкретно-історичних формах і є результатом конструктивної діяльності людини. Центром всього того, що відбувається в історії, стає людина. В результаті сама історія набуває антропологічного виміру. Тому невід'ємною складовою сучасної філософської рефлексії стає антропологічний підхід, суть якого зводиться до спроб через саму людину визначити основи і сенс індивідуального людського буття і буття оточуючого світу. Сучасна філософія відзначає очевидну «проблематичність» людини, яка великою мірою вже не знає, чим вона є (Франкл, Фромм, Шелер). В процесі свого «становлення», завдяки самосвідомості й наявності «діяльнісного центру особистості», людина, на думку М. Шелера, виявляється здатною до вирішення протиріч між собою і соціальним середовищем. А.Гелен вважає, що людина є передусім діяльна істота, яка долає свою «недостатність» в процесі створення «другої природи» – «культурного світу». Представники філософської антропології розглядають людську діяльність виключно як культурно творчу. Культура характеризується як єдиний «життєвий світ» людини, єдиний фактор її існування, що забезпечує цілісність особистості.

Можна констатувати, що з початку ХХ століття у філософії склався образ людини як істоти активної, діяльної, що вільно творить світ і саму себе за своїми власними уявленнями, конструює світ свого власного існування, реалізує в цьому світі свої можливості. Саме буття постає не як об'єктивна, незалежна від людини реальність, але як людське буття, як життя людини, що реалізовується в її діяльності, формах спілкування, способах взаємодії з іншими.

Діяльність і спілкування виступають фундаментальними засадами як окремого індивіда, так і людської спільноти. Людська діяльність є не тільки доцільною, тобто такою, що визначається, регламентується нормами і детермінується заданими параметрами, але й має ознаки цілепокладання. Це означає певну незалежність людини від умов наявного

буття, її здатністю вийти за межі стійких детермінацій, до вільного конструювання тих чи інших цілей. Вільна, творча діяльність є ознакою людського життя. Вона містить у собі можливості конструювання форм соціального існування, використання досягнутих результатів для подальшої творчості. Таким чином, очевидним є продуктивний момент людської діяльності.

Крім того, людська діяльність є ціннісно орієнтованою, тому що всі елементи культури, на фоні яких вона розгортається, завжди мають те чи інше значення для людини, тобто виступають як цінності. Цінності є результатом і умовою комунікативної діяльності, в ході якої встановлюється значення всього існуючого для людини. Будь-яка діяльність несе на собі печать суб'єктивності, тобто світоглядних установок, ціннісних орієнтацій, мотивацій особистості.

Отже, діяльність людини – це активність, спрямована на досягнення і перетворення світу і себе, на творення тих чи інших форм соціального існування людини. Вона є універсальною характеристикою людського відношення до світу і виступає вихідною засадою для конкретного вивчення різних форм і виявів людської активності, в тому числі й такої форми людської взаємодії, як соціальна організація в українській історії XVI–XVIII ст.

Осмислення специфіки людського буття, особливостей функціонування соціальної організації в історії передбачає також врахування продуктивних можливостей спілкування. Як і діяльність, спілкування є фундаментальною ознакою буття людської спільноти, необхідною умовою здійснення життєдіяльності людини. Являючи собою складний і багатогранний процес взаємодії та взаємовпливу людей, спілкування включає в себе відношення людей один до одного, комунікацію як процес передачі та обміну інформацією, міжособистісні чи функціонально-рольові відносини тощо. Спілкування виступає не лише однією з найважливіших сторін буття людини, але й умовою функціонування конкретно-історичних форм організації.

Загалом специфіка історично-конкретних форм діяльності та спілкування великою мірою визначає особливості людського існування та людської активності в різних її історичних варіантах. При цьому слід врахувати, що діяльність і спілкування завжди реалізуються в конкретному соціокультурному просторі та часі. Історія задає «горизонти» людського буття в цілому.

Виходячи з подібних теоретичних зауважень, можна зробити висновок, що соціальна організація як форма втілення зв'язків людської взаємодії і як результат спільної, узгодженої діяльності людей виникає, зміцнюється і функціонує в процесі розвитку історії. Визнання історичності будь-якого людського і соціального феноменів є обов'язковою засадою філософського аналізу. При цьому історичність людини передбачає визнання відносної самостійності природних і соціальних систем, що стимулює вияв дослідницького інтересу до окремих їх елементів, зокрема, до соціальної організації.

Важливим компонентом філософського пізнання є також історична реконструкція культурно-історичного процесу, формування за її допомогою загальної картини соціальної реальності. Завдяки історичній реконструкції відтворюється атмосфера історичного

буття, зміст свідомості, менталітет, цінності людей відповідної історичної епохи. Безпосереднім результатом використання можливостей цього методу є не лише емпіричне, описове знання, а й окреслення шляхів до теоретичного бачення тієї чи іншої проблеми. Можна констатувати, що механізми історичної реконструкції служать основою для побудови різного роду теоретичних конструктів [8, с. 29].

Крім того, осьовою проблемою для провідних філософських напрямів стає проблема співвідношення теоретичного (раціонального) та історичного в пізнанні. На відміну від соціологізаторських схем, що панували у філософській та історичній науках донедавна, історія вже не мислиться як задалегідь заданий, визначений людині процес чи як потік індивідуально-психологізованої свідомості, ірраціональний в своїй основі. Історія виступає способом існування як людини, так і всіх соціальних форм людського буття.

Звідси закономірним є висновок, що суто теоретичний аналіз будь-якого суспільного феномена не може здійснюватись без використання переваг і особливостей історичного підходу. Сутність принципу єдності теоретичного та історичного в пізнанні полягає в прагненні досліджувати не загальне як таке і не закономірності соціального буття в їх «чистому» вигляді, а конкретні вияви загального в тих чи інших історичних умовах.

Процес суспільного розвитку, таким чином, відтворюється з урахуванням конкретних історичних обставин, подій, фактів, специфіки історичної ситуації, національних особливостей реалізації людської активності в історії. Розгляд різних аспектів функціонування організації в українській історії виступає необхідною умовою соціально-філософського дослідження. При цьому прагнення виробити концептуальне знання й отримати об'єктивну картину української реальності актуалізує особливий погляд на історію як спосіб суто людського буття.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Соціальна філософія: Історія, теорія, методологія: підр. для вищ. навч. закладів / В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський, М. І. Михальченко. – 3-є вид., випр. й доповн. – К.: Генеза, 2006. – 654 с.
2. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М.: Советская Россия, 1979. – 318 с.
3. Блок М. Апология истории или ремесло историка / М. Блок. – М.: Наука, 1986. – 178 с.
4. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV–XVIII вв.: в 3-т. / Ф. Бродель. – М.: Прогресс, 1986. – Т.1. Структуры повседневности. – 1986. – 623 с.
5. Гадамер Х.-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1988. – 700 с.
6. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / пер. з німецької / Р. Козеллек. – К.: Дух і літера, 2006. – 436 с.
7. Момджян К. Х. Введение в социальную философию: Учеб. пособие / К. Х. Момджян. – М.: Высшая школа, 1997. – 447 с.
8. Петрук Н. К. Українська духовна культура XVI–XVII ст.: соціальна організація і формування простору національного буття / Н. К. Петрук. – Хмельницький, 2007. – 288 с.
9. Сергейчик Е. М. Философия истории / Е. М. Сергейчик. – СПб.: Изд-во «Лань», 2002. – 608 с.
10. Февр Л. Бои за историю: сб. статей / пер. А. А. Бобовича и др. / Л. Февр. – М.: Наука, 1991. – 629 с.
11. Хейзинга Й. Осень средневековья / Й. Хейзинга. – М.: Наука, 1988. – 540 с.
12. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер. – М.: Эксмо, 2006. – 799 с.

References

1. Andrushhenko V. P. Social'na filosofija: Istorija, teorija, metodologija: pidr. dlja vyshh. navch. zakladiv / V. P. Andrushhenko, L. V. Gubers'kyj, M. I. Myhal'chenko. – 3–je vyd., vypr. j dopovn. – K.: Geneza, 2006. – 654 s.
2. Bahtin M. M. Problemy pojetiki Dostoevskogo / M. M. Bahtin. – M.: Sovetskaja Rossija, 1979. – 318 s.
3. Blok M. Appologija istorii ili remeslo istorika / M. Blok. – M.: Nauka, 1986. – 178 s.
4. Brodel' F. Material'naja civilizacija, jekonomika i kapitalizm XV–XVIII vv.: v 3-t. / F. Brodel'. – M.: Progress, 1986. – T.1. Struktury povsednevnosti. – 1986. – 623 s.
5. Gadamer H.–G. Istina i metod. Osnovy filosofskoj germenevтики / H.–G. Gadamer. – M.: Progress, 1988. – 700 s.
6. Kozellek R. Chasovi plasty. Doslidzhennja z teorii' istorii' / per. z nimec'koi' / R. Kozellek. – K.: Duh i litera, 2006. – 436 s.
7. Momdzhjan K. H. Vvedenie v social'nuju filosofiju: Ucheb. posobie / K. H. Momdzhjan. – M.: Vysshaja shkola, 1997. – 447 s.
8. Petruk N. K. Ukrai'ns'ka duhovna kul'tura XVI–XVII st.: social'na organizacija i formuvannja prostoru nacional'nogo buttja / N. K. Petruk. – Hmel'nyc'kyj, 2007. – 288 s.
9. Sergejchik E. M. Filosofija istorii / E. M. Sergejchik. – SPb.: Izd-vo «Lan'», 2002. – 608 s.
10. Fevr L. Boi za istoriju: sb. statej / per. A. A. Bobovicha i dr. / L. Fevr. – M.: Nauka, 1991. – 629 s.
11. Hejzinga J. Osen' srednevekov'ja / J. Hejzinga. – M.: Nauka, 1988. – 540 s.
12. Shpengler O. Zakat Evropy / O. Shpengler. – M.: Jeksmo, 2006. – 799 s.

Levchenko A. V., PhD, Associate Professor, Department of Philosophy and Political Science, Khmelnytsky National University (Ukraine, Khmelnytsky), levchenko84@inbox.ru

Social organization in the temporary layers of history: philosophical analysis

The fundamental principles of human existence are being inevitable analyzed in the history and historical retrospection and enactment has seen as necessary and justifiable means of social and philosophical studies. The study of social organization involves a combination of theoretical and historical approaches to knowledge and a purely philosophical analysis of specific methods of historical research. This enables to make precise conclusions on the implementation of the fundamental principles during a certain historical period, according to a particular situation. The research on the essential features and functionality of a social phenomenon is a reflection of both and has its appearance and development, acquisition of specific, relevant features of the historic time, reconstruction of specific historical circumstances, events, facts, values, characteristics of national life. The need for philosophical reflection of the history is extremely important for a person who tries to understand its place in the world and to determine the prospects of realization in the complex relationships and interdependencies that characterize reality.

Keywords: social organization, society, history.

* * *

УДК 101.1 316

Максюта М. Є.,
доктор філософських наук, професор,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Мала Я. Л.,
аспірантка, Національний університет біоресурсів
і природокористування України (Україна, Київ)

ДО ПАРАДИГМИ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ: РЕЦЕПЦІЇ ЛОГІКИ ГІДНОСТІ

Обстоюється положення про загальну суспільну значущість національно умотивованих ідей вітчизняного фемінізму як чинника поглиблення та зміцнення самоцінності і самоконтролю особистості жінки. Адже, у кінцевому рахунку, вони впливають в русло процесів зміцнення засад громадянського суспільства – самоцінності і гідності людини, свободи і права вільного вибору життєвого шляху, реалізації творчої-самотворчого способу самоздійснення жінки як особистості, її індивідуально-особистісних якостей – відкритості і щедрих душі, розвитку і збагачення культурних, інтелектуально-духовних потреб. По великому рахунку, достойною глибокої поваги є національно свідомі, спроможні возз'єднувати минуле, сучасне й майбутнє національна особистість – твореця

нового самостверджувального смислу за даних соціальних та культурних умов. Національно свідомі особистості репрезентують розвиненість національних почуттів, національно орієнтованого мислення. Зокрема, і як передумови формування змістовної повноти світовідношення, цілісного бачення себе у різнопланових стосунках з іншими людьми. Тому лейтмотивом засад вітчизняного фемінізму була ідея гендерної рівності як визначального чинника людинстверджувального зближення людей – як доконечного змісту логіки гідності. Людина втрачає гідність, сповідаючи пануючі стереотипи, ідеї та заклики авторитетів, які, між тим, втратили свій дійовий статус. Подібна, недостойна людської особистості позиція, обертається реальними небезпеками щодо як самої людини, так і суспільства.

В статті наголошується, що не існує жодних підстав для «виведення» національного поза межі форм життєздійснення людини, – без того, аби останній не втрачав смислотвірчого утвердження внаслідок елімінування відповідної повноти смислозінціювання спільною простору національної культури.

Ключові слова: гідність, громадянство, громадянськість, гендер, жіночність, відповідальність, особистісність.

За сучасних вкрай суперечливих політичних, соціокультурних процесів людина найчастіше змушена залишатися наодинці із надскладними проблемами життєвлаштування та життєздійснення, засадами вирішення яких, так чи інакше, служать наявні норми світовідношення та світорозуміння. Якщо в усталених умовах загальноновизнаних традицій і соціальних стереотипів останні були більш-менш надійними оберегами, то за обставин їх девальвації загострюється потреба самостійно вирішувати, осмислюючи та переосмислюючи, нагальні питання суспільного співжиття, вироблення життєвої позиції та формування якостей громадянськості. Причому останні можуть розглядатися і як своєрідний критерій взаємоприятливої атмосфери для індивіда і суспільства – розвиненості, змістовності зв'язків між ними. Артикулювання лише на «цінності корисності людини», що, зазвичай, відображається термінами її «функціонування на благо суспільства», поза увагою залишає «цінності інших» в усіх дійсних і можливих проявах, і, так чи інакше, зрештою, й непоцінування людської гідності, «затмарюючи суттєву різницю між цінністю в сенсі гідності і цінності в розумінні «корисності» [18, с. 158]. Нові можливості взаємовпливу «цінності гідності» та «цінності корисності» за сучасних українських реалій, на наш погляд, актуалізуються зманіфестуванням пріоритетності особистісного буття, його зміцнення індивідуально-особистісними інтересами і потребами, прагненням до вільної самореалізації у формах суспільного й культурного буття своєї «цінності гідності» поглибленням національної самосвідомості та ідейності [8, с. 13]. Як особистісна якість, громадянськість демонструє спроможності бути господарем своєї долі, вільно, а не за жорсткими зовнішніми рецептами, визначати ідеали, плани, цілі й завдання життєздійснення у «силовому полі» взаємодетермізації необхідності самореалізації особистості і глибини усвідомлення та дотримання громадянських прав і обов'язків. Громадянськість сприяє, рівною мірою, як в індивідуально-особистісних зусиллях життєтворчості людини, так і в поступальному розвитку суспільства: вона возз'єднує максимально взаємоефективно буття індивідуальне та суспільне, статус людини як громадянина є особистісною якістю, про що, зокрема, також засвідчили процеси формування українського фемінізму. «Фемінізм існував не лише як західно-європейське та американське явище, український фемінізм виконав у національній культурі свою не менш вагомую роль: розгорнув власний